

Така структура підготовки фахівця підвищує значущість практики у професійній підготовці соціального працівника. А задатки, здібності, потенції та наявна у студента внутрішня мотивація соціально-педагогічної діяльності сприяють якнайповнішому використанню ним усіх можливостей практики.

Дослідникам, науковцям сьогодні треба прийти до єдиного висновку щодо видів практик, які в комплексі становлять єдину систему, спроможну сформувати висококомпетентного і високопрофесійного фахівця. При цьому знання мають бути різносторонніми, а практична діяльність – багатоплановою.

Література

1. Ларіонова Н.Б. Модульний принцип проектування навчальних практик студентів спеціальності “Соціальна робота” / Збірник наукових праць. – Хмельницький, Технологічний ун-т Поділля, 2003.
2. Обучение практике социальной работы: Международный взгляд и перспективы / Под ред. М.Доэла и С.Шадлоу.
3. Sheldon B. Theory and practice in Social Work: A Pre - Examination of a Tenujus Relationship // British Journal of Social Work. - 1978. - № 8 (1). - P.1-22.
4. Doel M. The Practice Curriculum // Social Work Education. - 1987. - №6 (3). - P.6-9.
5. Обучение социальной работе: Преимущество и инновации/Под ред. Ш.Рамон, Р.Сарри. - М.: Аспект-Пресс, 1996.
6. Сірман В.В. Окремі аспекти організації практики студентів спеціальності “Соціальна робота” / Збірник наукових праць. – Хмельницький, Технологічний ун-т Поділля, 2003.

І.М. Ковчина

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОФЕСІЙНУ КУЛЬТУРУ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Анотація

В статті розкриваються деякі особливості професійної культури соціального педагога, в частности, соціально-правової.

Суспільство у своїй офіційній ідеологічній доктрині орієнтується на певну модель особистості, процес розвитку якої спрямований на освоєння соціального світу, його предметів і відношень, історично вироблених форм

і способів поведження з природою і норм людських взаємин [3, 3].

Вихід на професійний рівень соціально-педагогічної роботи в Україні потребує, щоб цю професію обирали ті, хто має особливі якості, так як вона заснована на процесі, який дозволяє на етично допустимому рівні вмішуватися в особисте життя людей для надання соціальної та психолого-педагогічної допомоги людині.

Дана стаття присвячена важливій *проблемі*: підготовці студентів до своєї майбутньої професії через набуття знань та умінь з формування професійної культури соціального педагога.

Метою даної статті є виділення основних компонентів професійної культури соціального педагога та розкриття їх змісту.

Правову культуру педагога в сучасній педагогічній науці *розробляли* А.Й.Капська, Н.Г.Ничкало, С.О.Сисоєва, О.Л.Шевнюк.

Ми розуміємо під ***професійною культурою соціального педагога*** сукупність його теоретичних та практичних надбань, які включають у себе матеріальний й духовний потенціал, набутий за час навчання, що визначають якість його професійної діяльності. Професійна культура цілком визначається рівнем діяльності, які наповнюється у практичному застосуванні якістю освіченості і вихованості.

Сутністю теоретичного аспекту є філософські, соціальні, правові моменти вчення, які дають змогу з'ясувати спосіб обґрунтування конкретних соціально-правових поглядів, визначити новизну й соціальну цінність цих концепцій. Необхідно звернути увагу й на те, що у рамках соціально-правової культури розглядаються два феномени: соціальний й правовий. Це дуже важливо у соціальному аспекті, оскільки в дійсності соціальні та правові явища внутрішньо зв'язані, правові відносини, як складова соціальних відносин суспільства, стимулюють розвиток і вдосконалення соціальних норм. Та навпаки, соціальні норми регулюють, упорядковують усі сфери соціальних відносин, у тому числі, й правові.

Отже „Соціально-правова культура” – глибокі знання й розуміння права і соціальних відносин, ретельне виконання вимог суспільства як усвідомленої необхідності та внутрішньої переконаності.

Основне призначення соціального педагога – соціальний захист дитини, підлітка, надання йому соціальної допомоги, вміння організувати його навчання, його реабілітацію та адаптацію у суспільстві. Для вирішення цих завдань соціальний педагог вивчає дитину, її стан, рівень кризи, планує шляхи її подолання. У цьому і полягає одне із головних завдань соціального педагога: підтримати дитину у тяжку хвилину, але це справа не із легких: підтримати духовно, навчити звикнути із бідю, навчати попереджувати біду та виходити із будь-якої життєвої кризи, впевнити, що все у житті можна змінити на краще. Педагог повинен вміти зв’язуватися із різними спеціалістами, із службами соціального захисту, які можуть допомогти дитині та молодій людині. Для цього необхідно, щоб він був професійно підготовленим, достатньо освіченим для проведення виховної та навчальної діяльності, вміти контактувати із різними людьми, які б вислухали його та захотіли допомогти, тобто повинен бути культурним настільки, наскільки потрібно отримати допомогу через прохання будь-якій дитині.

Основними *показниками рівня правової культури* вважають право, що відповідає вимогам справедливості та свободи; рівень правосвідомості громадян і посадових осіб, їхню переконаність діяти відповідно до вимог правових приписів; рівень культури творення та реалізації права; рівень якості роботи правоохоронних і право застосованих органів та посадових осіб; якість системи законодавства, певний рівень законності й правопорядку.

Права людини закріплені у спеціальних загальнообов’язкових правилах поведінки (тобто – правових нормах) й відображають поняття суб’єктивного юридичного права. Суб’єктивним воно є через те, що

характеризує певні можливості (свободи), які належать саме суб'єктові – учасникові суспільного життя, а, отже, залежать від нього, від його свідомості, принаймні щодо його використання. Юридичне право є суб'єктивним у тому розумінні, що особа може скористатися своїми правами, а може й не скористатися ними. Переважну частину своїх основних природних прав людина не може здійснювати, якщо такі права не відображені в юридичних документах.

Основні компоненти професійної культури соціального педагога, розроблені нами, включають: загальну культуру, інтелектуальну культуру, соціальну культуру, педагогічну культуру, методичну культуру, психологічну культуру, мовну культуру, моральну культуру, інформаційну культуру, культуру взаємин, правову культуру.

Моральна культура соціального педагога. Зміст моральної культури соціального педагога визначається загальнолюдськими нормами моралі: такими, як справедливість, чесність і безкорисливість, працьовитість і сумлінне ставлення до своїх обов'язків, порядність і шляхетність, почуття сорому, скромність і самокритичність, доброта, людяність, толерантність і великодушність, любов до близьких і до Батьківщини, віра у власні сили, терпіння і бадьорість духу; а також уміннями виховувати у дітей та молоді ці норми моралі та організовувати освітній процес так, щоб загальнолюдські норми моралі були необхідними умовами для успішності цього процесу.

Вихованець сповна активізує вищий рівень своєї самосвідомості для самостійного відтворення і реалізації якісно нових, конструктивних способів соціальної поведінки. Тому одна із головних функцій соціального педагога, який дотримується положень особистісно зорієнтованого виховання, полягає в тому, щоб розвинути в дитині здатність якнайточніше розуміти ситуацію, яка існує всередині її та ззовні, з метою вибору гуманної поведінкової тактики. За постійного прояву цієї здібності дитина

цілком залучається до процесу, спрямованого на те, щоб стати собою, тобто набути власної відповідальної свободи, – і саме в такий спосіб вона відкриває що є глибоко і по-справжньому соціальною. Вона живе повною мірою і даний момент і морально самовиховується. Саме таким є найкращий життєвий стиль для будь-якого вікового етапу [2, 5].

Сучасний світ усе більшою мірою характеризується нестабільністю, неоднозначністю, різноманітністю, розпадом звичних стереотипів, стрімкою зміною видів і методів діяльності. Формується нова планетарна спільнота в складних суперечливих і часом конфліктних процесах глобалізації. В цих умовах існує реальна можливість формувати майбутню культуру як культуру миру і злагоди, як культуру взаєморозуміння. Цей контекст надає нових сенсів освіті і вихованню, в яких рішучого значення набуває інтелектуальний потенціал, творче начало людини, її комунікативна компетентність та стійка етична спрямованість на досягнення взаєморозуміння, єдності, миру. Тому освіта, як соціальний інститут і засіб соціалізації людини, потребує орієнтації на нові стратегії, на нові методології мислення і пізнання, зумовлені фактом існування відкритого нелінійного світу, що швидко змінюється, і необхідністю відповідного навчання та виховання [1, 21-22].

Психологічна культура соціального педагога. Зміст психологічної культури соціального педагога визначається такими його знаннями та вміннями. „Особистість – величезна цінність, яка становить головне багатство суспільства і яку суспільство довірило нам” [4, 422].

Знання: психологічних механізмів навчально-пізнавальної діяльності людини; психологічних трактувань загальних розумових дій та прийомів розумової діяльності; психологічних принципів розвиваючого навчання; основних психологічних принципів взаємодії між соціальним педагогом та клієнтом; психолого-педагогічних умов мотивації та активізації пізнавальної діяльності людини.

Уміння: застосовувати у навчальному процесі психологічні закономірності навчально-пізнавальної діяльності людини; використовувати у навчальному процесі психологічну сутність загальних розумових дій та прийомів розумової діяльності; враховувати основні психологічні принципи розвиваючого навчання; застосовувати рекомендації психологічних теорій щодо продукування ідей, розвитку уявлень і мислення.

Соціальна культура соціального педагога. Соціальну культуру соціального педагога визначають такі його знання та уміння.

Знання: основних фактів з фахових соціально-педагогічних дисциплін; загальних методів вирішення соціально-життєвих ситуацій, включаючи методи доведення правильності такого вирішення; сутності соціально-педагогічного моделювання і методів побудови соціально-педагогічних моделей; прикладів важливих застосувань знань із соціальної педагогіки у різних сферах життя; найяскравіших фактів з історії соціальної педагогіки; шкільного курсу правознавства та його особливостей у різних типах середніх навчальних закладів; логічних прогалин шкільного курсу правознавства, причин їх виникнення та можливі засоби їх усунення; основних соціально-педагогічних видань (підручники, посібники, монографії, журнали тощо), пов'язаних з професійною діяльністю соціального педагога.

Уміння: використовувати знання з фахових соціально-педагогічних дисциплін у своїй роботі в школі та позашкільних закладах; розв'язувати соціально-педагогічні завдання, зокрема, і логічно доводити твердження різного рівня складності, демонструючи зразок логічного мислення, обґрунтованості кожного кроку міркувань, гнучкість думки, творчий підхід, широкий кругозір, соціальну інтуїцію, яскравість уявлень; розкривати прикладну спрямованість соціальної педагогіки, будувати соціально-педагогічні моделі процесів і явищ, пов'язаних з матеріалом

шкільного курсу правознавства та доступних учням середніх шкіл; використовувати практично значущі завдання для підвищення рівня мотивації вивчення соціальної педагогіки; використовувати факти з історії соціальної педагогіки для підвищення інтересу учнів до правознавства та активізації процесу вивчення правознавства; використовувати різні підходи та різні методи введення найважливіших понять і різні методи доведень тверджень; подавати один і той самий матеріал на різних рівнях строгості, проте кожного разу чітко, точно, зв'язано висловлюючи думки; при необхідності пояснювати дітям, молоді та їх батькам сутність логічних прогалин шкільного курсу правознавства та розкривати можливі шляхи їх усунення; систематично працювати над соціально-педагогічною літературою і навчати цього своїх учнів, виховуючи критичність мислення, вміння виявляти помилки і неповноту міркувань, будувати контрприкладі, узагальнювати; розвивати нахили учнів до творчої діяльності.

Інформаційна культура соціального педагога. Основи інформаційної культури соціального педагога визначаються такими його знаннями і вміннями.

Знання: сутності понять інформації та інформаційних процесів, їх ролі у процесі пізнання та утворюючої діяльності людини, в управлінні соціальними і технічними процесами, у забезпеченні зв'язку живого з оточуючим середовищем; проблем подання, оцінки і вимірювання інформації, її сприймання і розуміння; сутності формалізації змістовних суджень та інформаційного моделювання, їх ролі в сучасних інформаційних технологіях; сутності неформалізованих творчих компонентів мислення: висування гіпотези, постановка завдання або реалізація проблемної ситуації, вироблення критеріїв добору операцій, потрібних для розв'язання проблеми; сутності штучного інтелекту, моделей знань, інтелектуально-пошукових систем; сутності соціально-педагогічного моделювання, адекватності моделі досліджуваному явищу,

коректності постановки завдання, стійкості методу розв'язування життєвих ситуацій та відповідного алгоритму, впливу похибок не володіння знаннями на результат зміни ситуації клієнта; основних методів накопичення, опрацювання, збереження, подання і передавачі інформації; систем управління базами даних, предметно-орієнтованих прикладних систем, сучасних інформаційно-комунікативних технологій навчання; основних інформаційних моделей та методів їх побудови й аналізу за допомогою сучасних інформаційно-комунікативних технологій; сутності поняття соціальний та основ соціалізації; основ соціальної педагогіки та застосування знань у житті; логічність основ соціальної педагогіки, елементів соціальної педагогіки; матеріалу фахових дисциплін: соціальної педагогіки, методичних, педагогічних і психологічних; основних видань із соціально-правового захисту дітей та молоді, пов'язаних з професійною діяльністю соціального педагога.

Уміння: розкривати дітям та молоді сутність поняття соціальна педагогіка та соціально-правовий захист, їх роль у житті людини та суспільства; розв'язувати проблеми подання, оцінки і вимірювання інформації, її сприймання і розуміння, які виникають у процесі спілкування; висувати гіпотези, ставити завдання і реалізувати проблемні ситуації; використовувати елементарні факти теорії супутніх дисциплін, моделі знань та інтелектуально-пошукові системи у процесі навчання соціально-правовому захисту; будувати соціально-правові моделі процесів і явищ на рівні шкільного курсу правознавства; використовувати у навчальному процесі основні методи накопичення, опрацювання, зберігання, подання і передавання інформації; використовувати у навчальному процесі системи управління базами даних, предметно-орієнтовані прикладні системи, сучасні інформаційно-комунікаційні технології навчання; будувати інформаційні моделі, пов'язані з навчанням соціальної педагогіці, аналізувати їх за допомогою засобів інформаційно-

комунікаційних технологій, інтерпретувати результати, систематизувати дані, синтезувати, осмислювати і формулювати висновки, узагальнювати спостереження, передбачати наслідки прийнятих рішень і оцінювати їх; формувати у своїх учнів розуміння сутності поняття соціальна педагогіка, соціально-правовий захист й навчати їх основам соціально-правового захисту; використовувати основи соціально-правового захисту й мови законодавчо-правової бази у процесі навчання соціальної педагогіці та соціально-правовому захисту дітей та молоді; добирати послідовність операцій і дій у навчально-виховній діяльності, розробляти програму спостережень, досліду, експерименту; використовувати сучасні інформаційні технології для підготовки, супроводу, аналізу, коригування навчального та позанавчального процесів, управління навчальним процесом та навчальним закладом; добирати раціональні методи навчання, враховуючи індивідуальні особливості дітей та молоді, їхні нахили і здібності, ефективно поєднувати традиційні системи навчання з новими; систематично працювати над науково-методичною літературою з соціальної педагогіки й соціально-правового захисту дітей та молоді, використовуючи знайдені там нові ідеї у навчальному процесі.

Мовна культури соціального педагога. Мовна культура соціального педагога визначається такими його знаннями та вміннями.

Знання: національної (державної) мови; іноземних мов; мови навчання тієї національної школи, у якій працює соціальний педагог; юридично-правової мови; сильних і слабких сторін формалізованої мови та звичайної розмовної; методів і засобів формування мовної культури.

Уміння: вільно володіти усною і письмовою мовою; чітко, точно, зв'язано, лаконічно, і при цьому образно та доступно, висловлювати думки у процесі навчання соціально-правовим знанням; вибирати темп розповіді, логічні наголоси і чітко вивіряти паузи, керуючи тим самим вольовою сферою клієнтів, настроюючи їх на активну навчально-пізнавальну

діяльність; розповідати так, щоб діти та молодь активно слухали, тобто не просто слухали, а й чули, сприймали, творчо опрацьовували, засвоювали і застосовували почуте; розумно поєднувати формалізовану юридично-правову мову і звичайну розмовну мову, ефективно використовуючи їхні сильні та слабкі сторони; монологічно і діалогічно пояснювати матеріал; ефективно використовувати закони, спеціальні юридичні та логічні символи при оформленні соціально-правових текстів; формувати мовну культуру своїх учнів.

Ці всі аспекти органічно поєднуються із правовою культурою соціального педагога, який повинен вміти юридично захистити дитину, навіть виступити у суді на його захист.

Крім того, що соціальний педагог із правових аспектів консультується із юристом, перед ним постає цілий ряд життєвих питань, на які він повинен відповісти.

Соціальний педагог повинен бути посередником, який пов'язаний із медиками, юристами, міліцією при фізичному або сексуальному насильстві над дітьми. Він повинен знати про кримінальну відповідальність за злочини проти дітей, за доведення до самогубства у результаті жорстокого поводження із дитиною, за побиття та покарання, за мордування, за не надання допомоги у загрозовому стані, за заміжжя до повноліття.

Соціальний педагог повинен знати закони про охорону материнства та дитинства, про охорону праці дітей та підлітків, про право дитини на пенсію. Потрібно пам'ятати, що в історії нашого суспільства довгий час діти вважалися власністю батьків, тому й розмов про права дитини не було.

Розбудова незалежної держави України, перехід до демократичних форм організації суспільного життя вимагає вирішення низки проблем, серед яких – створення міцного соціально-правового підґрунтя

громадянського суспільства з урахуванням досвіду і вимог, вироблених свого часу розвиненими демократіями світової спільноти.

Соціально-правові відносини, що склалися в цих країнах, виникли не відразу, а стали результатом тривалого процесу становлення і розвитку державних інститутів. Отже, з'ясовуючи сутність формування соціально-правової культури соціального педагога, його особистісного соціалу й права, необхідно ретельно проаналізувати теорії, в яких розглядаються ці культурно-суспільні феномени, умови, за яких виникло те чи інше вчення про культуру та культурно-професійні відносини, як вони були реалізовані у відповідних суспільно-правових системах під час формування правових держав, якою мірою цей досвід може бути використаний в розбудові національної системи соціального права, формуванні засад правової держави і соціального суспільства в Україні. Адже діти, підрастаюче покоління, якими опікується соціальний педагог, входять у систему суспільного життя. А це є не що інше, як зміна старих, природно вибуваючих із життя та виробництва покоління людей, а процес виховання, з точки зору суспільного призначення, суспільної ролі, виступає у якості процесу підготовки дітей до суспільно-виробничої діяльності, процесу становлення дітей людьми як важливого елементу виробничих сил суспільства.

Соціальний педагог, насамперед, виконує важливу професійно-рольову функцію. Ця соціальна роль – соціальна функція особистості; відповідний прийнятим нормам спосіб поведінки людей залежно від їх статусу або позиції в суспільстві, в системі міжособистісних відносин. Індивідуальне виконання (прийняття) людиною ролі має певне „особисте забарвлення”, що залежить, перш за все, від її знань та умінь знаходитися в даній ролі, від значущості цієї ролі для конкретної особистості, від прагнення більшою або меншою мірою відповідати очікуванням оточуючих.

Соціальний статус особистості соціального педагога як спеціаліста визначає міру включеності особи в життєдіяльність суспільства і є мірою її участі в житті суспільства. Соціальний статус – це місце, котре займає особа в складній мережі соціальних відносин. Іншими словами, соціальний статус відображає економічне і правове становище, освітній та культурний рівень людини. Соціальна роль виступає в якості динамічного аспекту статусу, вона є засобом самоутвердження особи, є внутрішнім стрижнем і визначає специфічні особливості особи, її спобіг життя та життєвий шлях.

Основне призначення соціального педагога – соціальний захист дитини, підлітка, надання йому соціальної допомоги, вміння організувати його навчання, його реабілітацію та адаптацію у суспільстві. Для вирішення цих завдань соціальний педагог вивчає дитину, її стан, рівень кризи, планує шляхи її подолання. У цьому і полягає одне із головних завдань соціального педагога: підтримати дитину у тяжку хвилину, але це справа не із легких: підтримати духовно, навчити звикнутися із бідною, навчати попереджувати біду та виходити із будь-якої життєвої кризи, впевнити, що все у житті можна змінити на краще. Педагог повинен вміти зв'язуватися із різними спеціалістами, із службами соціального захисту, які можуть допомогти дитині та молодій людині. Для цього необхідно, щоб він був професійно підготовленим, достатньо освіченим для проведення виховної та навчальної діяльності, вміти контактувати із різними людьми, які б вислухали його та захотіли допомогти, тобто повинен бути культурним настільки, наскільки потрібно отримати допомогу через прохання будь-якій дитині.

Отже, наш *висновок*: професійна правова культура соціального педагога є невід'ємною частиною загальної професійної культури, тісно пов'язана із загальною культурою людства.

Подальшими *науковими розвідками* в цьому напрямку можуть бути такі аспекти: професійна культура соціального працівника, професійна

культура соціального менеджера, професійна культура соціального управлінця тощо.

Література

1. Андрущенко В.П. Українська освіта: пошук нових стратегій мислення. Міжнародні синергетичні читання. Програма Міжнародних синергетичних читань, 12-13 груд. 2003 р.: Присвяч. пам'яті Іллі Пригожина / Уклад. : Андрущенко В.П. та ін. – К.: Т-во „Знання” України, 2003. – 64 с. – С.21-22.
2. Бех І.Д. Особистісно орієнтоване виховання – нова освітня філософія. Психолого–педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матеріали методологічного семінару Академії педагогічних наук України, 12 листопада 1998 р. К.: Гнозис, 1998. – 605 с. – С. 33–36.
3. Кремень В.Г. Психолого–педагогічна наука в ідеологічній проекції. Психолого–педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матеріали методологічного семінару Академії педагогічних наук України, 12 листопада 1998 р. К.: Гнозис, 1998. – 605 с. – С. 3–6.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 5. Статті. – К.: „Рад. школа”, 1977. – 639 с. – С. 422.

А.В. Козловська

ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ СКЛАДОВИХ Я-КОНЦЕПЦІЙ: САМОВІДНОШЕННЯ, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА УСПІШНОСТІ У НАВЧАННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Анотація

В статтє представлєны результати експериментального дослідження взаємозависимости самоотношения, интеллектуального развития и успеваемости старшеклассников.

За всіх часів справжні педагоги підкреслювали значення емоційних аспектів у вихованні і спілкуванні між людьми. Увага до емоційного аспекту аж ніяк не принижує значення пізнавальних завдань, власне навчання. Пізнавальні й емоційні аспекти повинні взаємно доповнювати один одного. Особистісний аспект учня, його чекання, реакція на поведінку вчителя, психологічна атмосфера в родині і школі є найважливішими компонентами освітньо-виховного процесу, мета якого – формування цілісної особистості, що прагне до розвитку і самовдосконалення. Як стверджує І.Кон, «відкриття свого внутрішнього світу – головне психологічне надбання ранньої юності» [4;10].